

บทที่ 4

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงผลของการลดรอบเสรีภาพตามเงื่อนไขการทดลองที่มีต่อการต่อต้านทางจิตของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยอาศัยตามแนวทฤษฎีการต่อต้านทางจิตของ Brehm การวิจัยครั้งนี้เสนอรูปแบบการทดลองโดยการรวบรวมและดัดแปลงจากรูปแบบที่มีผู้ทำการทดลองไว้ในอดีต เพื่อนำมาศึกษาแก่นักเรียนไทยว่า การลดรอบเสรีภาพเงื่อนไขใดจะมีผลต่อการเกิดการต่อต้านทางจิต ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานไว้หรือไม่ และสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยได้สนใจนำเอาตัวแปรเพศเข้ามาศึกษาด้วยว่านักเรียนชายและนักเรียนหญิงจะเกิดการต่อต้านทางจิตตามเงื่อนไขการทดลองแตกต่างกันหรือไม่ จากผลการหาค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทาง และการทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟแล้ว สามารถอธิบายผลการวิจัยตามสมมติฐานที่เสนอไว้ ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 "นักเรียนในเงื่อนไขลดรอบเสรีภาพโดยบุคคล จะเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขลดรอบเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุม"

ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ กล่าวคือนักเรียนในเงื่อนไขลดรอบเสรีภาพโดยบุคคลเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขลดรอบเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการทำนายของทฤษฎีการต่อต้านทางจิต และงานวิจัยต่างประเทศของ Brehm and Mann (1975 : 816-824) Brehm and Rozen (1971 : 261-266) Brehm and Sensenig (1966 : 703-707) Hammock and Brehm (1966 : 546-553) ดังรายละเอียดที่ได้นำเสนอในบทที่ 1

ผลการวิจัยนี้สามารถอธิบายได้ว่า ในเงื่อนไขลิตรอนเสรีภาพโดยบุคคลนั้นนักเรียน
รับรู้และเชื่อว่าจะสามารถเลือกระหว่างของ 2 อย่าง ด้วยการตัดสินใจอย่างอิสระของเขา
เองว่าจะเลือกอย่างไรก็ได้ ซึ่งจะเป็นความคาดหวังว่าเขาจะสามารถทำตามที่ตั้งกลงกันได้
แต่ผู้ช่วยผู้ทดลองกลับไม่让他เลือกและบอกให้รับของอย่างหนึ่งไป แล้วผู้ช่วยผู้ทดลองจะเก็บ
อีกอย่างไว้เสียเอง จากผลการวิจัยอภิปรายตามทฤษฎีได้ว่าเมื่อบุคคลหนึ่งรู้สึกว่ามีอิสระใน
การเลือกระหว่าง 2 อย่าง หากบุคคลอื่นพยายามให้เขาเลือกตาม เขาจะรับรู้ว่าเป็นการ
คุกคาม ลิตรอนเสรีภาพ ซึ่งสภาวะนี้จะกระตุ้นให้บุคคลนั้นเกิดการต่อต้านทางจิตและ Brehm
and Sensenig (1966 : 703-707) ยังได้กล่าวว่า การที่บุคคลอื่นพยายามจะให้บุคคล
เลือกอย่างใดอย่างหนึ่งก็เหมือนการบอกใบ้ว่า สิ่งนี้ดีกว่าอีกสิ่งหนึ่งอาจจะทำให้บุคคลคล้อยตาม
ได้แต่หากเขารับรู้ว่าการกระทำนั้นเป็นการลิตรอนเสรีภาพและเขาให้ความสำคัญในการตัดสินใจ
ด้วยตัวเองมากแล้ว จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมากโดยจะหลีกเลี่ยงการขึ้นน้ำหนัก

นอกจากนี้ยังสามารถอภิปรายผลการวิจัยตามประเด็นต่าง ๆ เพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

1. ความแตกต่างของการเกิดการต่อต้านทางจิตระหว่างนักเรียนในเงื่อนไขลิตรอน
เสรีภาพโดยบุคคล กับเงื่อนไขลิตรอนโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุมในการศึกษาครั้งนี้
สามารถอธิบายได้ว่าเกิดจากการที่นักเรียนตระหนักถึงความไม่สมเหตุสมผลและความสมเหตุ
สมผลของการที่บุคคลอื่นพยายามกระทำ หรือ ละเมิด เสรีภาพของเขา เพราะการที่นักเรียน
รับรู้ว่าการช่วยผู้ทดลองไม่ให้เขาได้ทำตามที่ตั้งกลงกันได้ในการเลือกของ เพราะต้องการเก็บไว้
เองนั้น ทำให้นักเรียนรู้สึกว่าถูกลิตรอนเสรีภาพในการตัดสินใจ และถูกห้ามในการเลือกของ
ความรู้สึกและตีความหมายเช่นนี้จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตขึ้น แต่ในเงื่อนไขลิตรอน
โดยสถานการณ์ นักเรียนรับรู้ว่าเขาต้องรับของชิ้นที่เหลืออยู่ เพราะอีกชิ้นหนึ่งหมดแล้ว อาจ
ทำให้เด็กนักเรียนคิดว่าทำไมได้เลือกในครั้งนี้เป็นเพราะเหตุผลว่าของหมด ซึ่งอาจจะเป็นเหตุผล
เพียงพอ และในเงื่อนไขควบคุมนักเรียนจะไม่ประสบบกับเหตุการณ์ใด ๆ ที่ละเมิดหรือลิตรอน
เสรีภาพจึงอาจเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กนักเรียนในเงื่อนไขลิตรอนโดยบุคคลเกิดการต่อต้านทางจิต
มากกว่านักเรียนในเงื่อนไขลิตรอนโดยสถานการณ์ และเงื่อนไขควบคุม

2. จากทฤษฎีและงานวิจัยดังที่เสนอในบทที่ 1 สามารถสรุปได้ว่าการที่บุคคลอื่น
พยายามมาบีบบังคับหรือลิตรอนเสรีภาพโดยตรงตามการรับรู้ของผู้ถูกลิตรอนจะก่อให้เกิดการ

ต่อต้านทางจิตมากกว่าบุคคลรับรู้ว่าถูกลิครอนเสรีภาพอันเนื่องมาจากสถานการณ์ภายนอกหรือความบังเอิญ (elimination by the occurrence of and impersonal, \ elimination by Chance event) (Hammock and Brehm 1966 : 546-553) ซึ่งจากเหตุผลดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ในเงื่อนไขลิครอนเสรีภาพโดยบุคคลนักเรียนอาจจะรับรู้และตีความการพูดการกระทำของผู้ช่วยผู้ทดลองว่ามีความตั้งใจจะขัดขวางเขาโดยตรงมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขลิครอนเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุม ดังนั้นนักเรียนในเงื่อนไขลิครอนเสรีภาพโดยบุคคลจึงเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขลิครอนเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุม

3. จากผลการวิจัยที่พบว่านักเรียนในเงื่อนไขลิครอนเสรีภาพโดยบุคคลเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขควบคุม อธิบายตามทฤษฎีได้ว่าเมื่อบุคคลมีทางเลือกหลาย ๆ ทางหากถูกลิครอนหรือห้ามทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งหรือหลายทางจะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่าบุคคลที่ไม่ถูกลิครอน ดังนั้นจะเห็นได้ว่านักเรียนในเงื่อนไขลิครอนเสรีภาพโดยบุคคลไม่มีทางเลือกเลย เขาจึงไม่สามารถตัดสินใจด้วยตัวเองเพราะผู้ช่วยผู้ทดลองไม่ให้เลือกและจะเก็บอีกอย่างหนึ่งไว้เอง นักเรียนจะได้รับของที่ผู้ช่วยผู้ทดลองจัดไว้ให้ ทำให้นักเรียนรู้สึกว่าเขาถูกห้ามไม่ให้เลือกและถูกบังคับให้รับของอีกอย่างหนึ่ง ความรู้สึกและตีความหมายเช่นนี้ทำให้นักเรียนเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่า นักเรียนในเงื่อนไขควบคุมซึ่งจะไม่พบกับสภาวะดังกล่าว

4. ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถอธิบายตามสำนวนไทยที่ว่า "ยิ่งห้ามเหมือนยิ่งยุ" เนื่องจากนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษาอาจจะรับรู้และตีความการกระทำของผู้ช่วยผู้ทดลอง ในเงื่อนไขลิครอนเสรีภาพโดยบุคคล ว่าเป็นการห้ามไม่ให้เขาได้ทำพฤติกรรมที่ตกลงกันไว้ ดังนั้นการที่ผู้ช่วยผู้ทดลองในเงื่อนไขลิครอนเสรีภาพโดยบุคคลแสดงพฤติกรรมดังที่ได้อธิบายมาข้างต้นก็เหมือนเป็นการยุให้นักเรียนอยากกระทำมากขึ้น จึงก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่าอีก 2 เงื่อนไข

สมมติฐานที่ 2 "นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์เกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขควบคุม"

ผลการวิจัยครั้งนี้ไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ กล่าวคือนักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์เกิดการต่อต้านทางจิตไม่แตกต่างกับนักเรียนในเงื่อนไขควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความไม่แตกต่างในการเกิดการต่อต้านทางจิตของนักเรียนในสองเงื่อนไขสามารถอธิบายในประเด็นที่นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์ตระหนักถึงความสมเหตุสมผล คือการที่ผู้ช่วยทดลองบอกว่าไม่ให้เลือกแต่ให้รับของชิ้นหนึ่งไป เพราะอีกชิ้นหนึ่งหมดนั้นเงื่อนไขนี้อาจทำให้นักเรียนไปรับรู้ว่าการกระทำที่เกิดขึ้นไม่อาจโทษได้ว่าผู้ช่วยผู้ทดลองเป็นผู้กระทำ แต่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ทั้งหมด (elimination by the occurrence of an impersonal) หรืออาจจะคิดว่าเป็นการบังเอิญ (elimination by chance event) จึงไม่ก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิต เช่นเดียวกับนักเรียนในเงื่อนไขควบคุม นอกจากนี้ Brehm and Sensenig (1966 : 703-707), Wright and Brehm (1982 : 608-618) พบว่าการต่อต้านทางจิตจะเกิดมากเมื่อผู้ถูกลึกรอนเสรีภาพรับรู้ถึงความพยายามของบุคคลอื่นที่ตั้งใจลึกรอนเสรีภาพของเขา แต่หากเขารับรู้และตีความว่าการกระทำนั้นไม่ได้ตั้งใจหรือมีเจตนาโดยตรงอาจทำให้เกิดน้อยหรือไม่เกิดเลยก็ได้

จากแนวเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์เกิดการต่อต้านทางจิตไม่แตกต่างจากนักเรียนในเงื่อนไขควบคุม อย่างไรก็ตามข้อที่น่าสังเกตก็คือ การบังคับข่มขู่ หรือการห้ามโดยไม่มีเหตุผล จะทำให้นักเรียนรู้สึกว่าการลึกรอนเสรีภาพในการตัดสินใจ จึงก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตขึ้นมา แต่หากการห้ามหรือการควบคุมนั้นทำให้นักเรียนรับรู้ว่ามีเหตุผลสมเหตุสมผลจะทำให้เด็กรู้สึกว่าเขาไม่ถูกลึกรอนเสรีภาพก็จะไม่ก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิต (Staub 1971 : 805-816)

สมมติฐานที่ 3 "นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคลจะมีทัศนคติต่อผู้ช่วยผู้ทดลองในทางบวกน้อยกว่านักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุม"

ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้คือนักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดย

บุคคลมีทัศนคติต่อผู้ช่วยผู้ทดลองในทางบวกน้อยกว่านักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้ผลซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่สามารถอภิปรายในทำนองเดียวกันคือผลการวิจัยของ Mazis (1973 ; 1975) ที่พบว่าแม่บ้านในเมืองไมอามีรับรู้ว่าการที่รัฐบาลออกกฎหมายห้ามใช้ ห้ามขายหรือห้ามครอบครองผงซักฟอกที่มีฟอสเฟตว่าเป็นการถูกลึกรอนเสรีภาพก็ก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตและเมื่อวัดทัศนคติก็พบว่าทัศนคติทางลบต่อกฎหมายและรัฐบาลมากกว่าแม่บ้านเมืองแทมปาซึ่งเป็นกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ (ดังรายละเอียดของงานวิจัยที่กล่าวไว้ในบทที่ 1) และนอกจากนี้ Worchel and Arnold (1973 : 365-377) ศึกษาผลของการเซ็นเซอร์และความน่าดึงดูดของแหล่งที่เซ็นเซอร์ที่มีต่อการเปลี่ยนทัศนคติ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างซึ่งประกอบด้วยนักศึกษาชายและหญิงของมหาวิทยาลัยนอร์ทคาโรไลน่า จำนวน 144 คน ผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยแบบ 2×4 แฟกทอเรียล ตัวแปรอิสระ 2 ตัวแปร ได้แก่ ความคาดหวังว่าจะได้ฟังปาฐกถาในหัวข้อที่ว่า "ไม่ควรให้มีตำรวจมาอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัย" ซึ่งแบ่งเป็นผู้ที่คาดว่าไม่ถูกห้ามฟัง และผู้ที่คาดว่าถูกห้ามฟัง ส่วนตัวแปรอิสระตัวที่ 2 คือ แหล่งที่เซ็นเซอร์แบ่งเป็นเซ็นเซอร์โดยสมาคม YMCA-YWCA (ซึ่งก่อนการทดลองได้ให้นักศึกษาประเมินปรากฏว่า มีทัศนคติทางบวกต่อสมาคมนี้) สมาคม John Birch Society (นักศึกษาประเมินในทางลบ) และแหล่งเซ็นเซอร์ที่เป็นกลาง และไม่มีแหล่งใดเซ็นเซอร์ กลุ่มตัวอย่างจะถูกสุ่มเข้ารับเงื่อนไขการทดลองจำแนกตามตัวแปรอิสระ พบว่าเมื่อให้ประเมินความอยากฟังเทปปาฐกถาจากมาตราคะแนน 1 หมายถึงอยากฟังมากที่สุด จนถึง 21 ไม่อยากฟังเลย นักศึกษาในกลุ่มที่ถูกเซ็นเซอร์อยากฟังมากกว่ากลุ่มที่ไม่ถูกเซ็นเซอร์อย่างมีนัยสำคัญ และเมื่อให้ประเมินแหล่งที่เซ็นเซอร์ปรากฏว่านักศึกษาประเมินสมาคม YMCA-YWCA ในทางบวกน้อยกว่าเงื่อนไขอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้อธิบายว่า เมื่อบุคคลเกิดการต่อต้านทางจิตจะแสดงปฏิกิริยาก้าวร้าว ต่อต้าน ดัดค้าน ต่อผู้ที่คุกคาม ผู้ลึกรอนเสรีภาพของเขา และคำอธิบายนี้ได้รับการยืนยันเมื่อ worchel (1974 : 300-318) ได้ทำการศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชายโดยสุ่มเข้ารับเงื่อนไขการทดลอง 1 ใน 3 เงื่อนไข 1) เขาจะได้ตัดสินใจเลือกของ 3 ชิ้นด้วยตัวเอง 2) จะได้รับของที่ชอบมากที่สุดคนใน 3 ชิ้น 3) จะได้รับของ 1 ชิ้นจาก 3 ชิ้น ที่ผู้ทดลองจะให้โดยให้ไปรับได้จากผู้ช่วยผู้ทดลอง และในการทดลองครั้งนี้ผู้ช่วยผู้ทดลองจะลึกรอนเสรีภาพโดยจะไม่ให้กระทำพฤติกรรมที่ตกลงกันได้ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างในเงื่อนไข

ที่คาดว่าจะได้เลือกแล้วไม่ได้เลือกมีความรู้สึกไม่เป็นมิตร (โดยวัดจากการให้ตอบคำถามว่า ชอบผู้ช่วยผู้ทดลองมากน้อยและผู้ช่วยผู้ทดลองนี้มีความเหมาะสมที่จะสมควรให้จ้างต่อหรือไม่) มากกว่าเงื่อนไขอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสรุปได้ว่าปฏิกริยาตอบโต้เมื่อต้องสูญเสียเสรีภาพในการคิด การกระทำพฤติกรรม บุคคลจะแสดงความเกลียดชัง ไม่เป็นมิตรและแสดงความก้าวร้าวต่อบุคคลที่มาลึกรอนและปฏิกริยาตอบโต้ นี้ จะขึ้นอยู่กับหลายตัวแปร เช่น ความคาดหวังว่ามีเสรีภาพในการเลือก ความรุนแรงของการคุกคาม ฯลฯ

จากเหตุผลดังกล่าวจึงสามารถอธิบายผลการวิจัยครั้งนี้ได้เช่นกันว่าเมื่อนักเรียนถูกห้ามไม่ให้เลือกตามที่ตกลงกันไว้และรู้สึกสูญเสียเสรีภาพในการตัดสินใจด้วยตัวเอง ก็จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิต ซึ่งส่งผลให้นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคลที่มีทัศนคติต่อผู้ช่วยผู้ทดลองในทางบวกน้อยลงกว่านักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุม

อย่างไรก็ตามตัวแปรตามที่ศึกษาในครั้งนี้เป็นตัวแปรที่เกี่ยวกับทัศนคติซึ่งหมายถึงความรู้สึกชอบไม่ชอบผู้ช่วยผู้ทดลอง จึงพบความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด แต่ถ้าหากเป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมภายนอกก็ยังไม่สามารถอธิบายได้ว่า นักเรียนจะแสดงออกในลักษณะเช่นไร เพราะจากการศึกษาของ วิกาคา แซตัง (2528) พบว่าไม่ว่านักเรียนจะมีอารมณ์โกรธ โมโห เสียใจ หรือดีใจจะแสดงออกทางพฤติกรรมภายนอกต่อบุคคลที่ไม่คุ้นเคยไม่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบว่า เมื่อบุคคลอื่นห้ามหรือทำพฤติกรรมขัดขวางรวมทั้งผิดสัญญาหรือละเมิดข้อตกลง พบว่าในระดั้จิตใจ ความคิด ความรู้สึกนั้นนักเรียนจะเกิดปฏิกริยาตอบโต้โดยรู้สึกในทางดีหรือทางบวกต่อบุคคลนั้น ๆ น้อยกว่าบุคคลที่ไม่ทำพฤติกรรมดังกล่าว

สมมติฐานที่ 4 "นักเรียนในเงื่อนไขการลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์จะมีทัศนคติทางบวกต่อผู้ช่วยผู้ทดลองไม่แตกต่างกับนักเรียนในเงื่อนไขควบคุม"

ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์ มีทัศนคติทางบวกต่อผู้ช่วยผู้ทดลองไม่แตกต่างกันกับนักเรียนในเงื่อนไขควบคุม

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายได้ว่า นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์นั้นรับรู้และตีความว่าการที่ เขาไม่ได้กระทำพฤติกรรมที่ตกลงกันไว้ก็ไม่สามารถ

เลือกของตัวเองได้นั้นเพราะของอีกอย่างหนึ่งหมด ซึ่งก็มีเหตุผลเพราะผู้ช่วยผู้ทดลองไม่ได้แสดงพฤติกรรมให้เห็นว่าเขาตั้งใจจะลิดรอนเสรีภาพในการกระทำ หรือขัดขวางการเลือกใด ๆ จึงไม่ก่อให้เกิดนักเรียนในเงื่อนไขเกิดการต่อต้านทางจิต ในทางกลับกันถึงแม้ว่าในเงื่อนไขการลิดรอนโดยสถานการณ์ จะก่อให้เกิดนักเรียนเกิดการต่อต้านทางจิต แต่ด้วยเหตุผลที่ว่าในการเกิดการต่อต้านทางจิตที่จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกไม่เป็นมิตรต่อผู้ลิดรอนหรือแหล่งที่ต่อเมื่อบุคคลรับรู้ว่าการลิดรอนครั้งนี้ผู้ลิดรอนตั้งใจและพยายามจะคุกคามเสรีภาพนั้น ๆ โดยตรง ดังนั้นในเงื่อนไขลิดรอนโดยสถานการณ์ นักเรียนรับรู้ว่าเขาไม่ถูกผู้ช่วยผู้ทดลองลิดรอนต่อเสรีภาพของเขาโดยตรง ดังนั้นนักเรียนจึงเกิดความรู้สึกหรือทัศนคติทางบวกต่อผู้ช่วยผู้ทดลองไม่แตกต่างจากนักเรียนเงื่อนไขควบคุม

สมมติฐานที่ 5 และ 6 "นักเรียนชายจะเกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่านักเรียนหญิง และมีทัศนคติต่อผู้ช่วยผู้ทดลองในทางบวกน้อยกว่า"

ผลการวิจัยครั้งนี้ไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ กล่าวคือ นักเรียนชายเกิดการต่อต้านทางจิตไม่แตกต่างกับนักเรียนหญิงอย่างมีนัยสำคัญ และนักเรียนชายมีทัศนคติต่อผู้ช่วยผู้ทดลองในทางบวกไม่แตกต่างกับนักเรียนหญิง ผลการวิจัยนี้อาจอธิบายได้ว่า ทฤษฎีการต่อต้านทางจิตสามารถทำนายทั้งในเพศหญิงและเพศชายสอดคล้องกัน ความแตกต่างระหว่างเพศที่อาจจะเกิดขึ้นนั้นพบว่าอาจจะเกิดจากตัวแปรทางทฤษฎี เช่น ความสำคัญของเสรีภาพที่ถูกลิดรอน ความเชื่อมั่นในเสรีภาพที่ถูกลิดรอน ฯลฯ ในแต่ละเพศนั้นได้มีความลำเอียงต่อเพศหรือไม่ในการทดลองหนึ่ง ๆ หากว่าในเงื่อนไขการทดลองได้จัดและตระหนักถึงเรื่องเหล่านี้แล้วจัดกระทำให้เท่าเทียมกัน ก็จะไม่พบความแตกต่างในเรื่องเพศ และในการวิจัยครั้งนี้การจัดเงื่อนไขการทดลองได้พยายามจัดให้เท่าเทียมกัน แต่เหตุผลที่ผู้วิจัยได้สนใจเปรียบเทียบในสองเพศก็เพราะคาดคะเนจากตัวแปรกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมว่าจะส่งผลต่อการต่อต้านทางจิตหรือไม่ ซึ่งปรากฏผลวิจัยว่า เด็กนักเรียนหญิงและชายเกิดการต่อต้านทางจิตไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงในช่วงทศวรรษนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม อย่างรวดเร็วซึ่งส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยมของคนในสังคม เป็นเหตุให้บทบาทความคาดหวังของสังคมที่มีต่อเพศชายและหญิงเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เพศหญิงและเพศ

ชายมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกัน ประกอบกับปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ส่งผลให้การสื่อสาร เช่น โทรศัพท์ วิทยุ ฯลฯ เข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของคนมากขึ้น จึงเปิดโอกาสให้คนทุกเพศ ทุกวัยได้เรียนรู้และรับประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ได้มากเท่าเทียมกัน

ดั่งการศึกษาของบุญเดิม ไพเราะ (2519) ที่ได้ศึกษาสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย พบว่าปัจจุบันนี้เพศหญิงมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกับเพศชายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษาด้วยแล้ว จะมีเพศหญิงเพิ่มขึ้นในจำนวนที่มากกว่าเพศชาย และนอกจากนี้จะเห็นได้ชัดว่าสตรีเข้าไปมีบทบาทสำคัญในงานอาชีพต่าง ๆ ทั้งในภาครัฐบาลและเอกชน วงการธุรกิจ บริหาร และการเมือง เพิ่มขึ้นไม่น้อยไปกว่าผู้ชาย ยิ่งกว่านั้นโดยธรรมชาติแล้วผู้หญิงและผู้ชายก็ไม่ได้มีความแตกต่างกันทางด้านสติปัญญาหรือสมอง แต่สาเหตุที่ทำให้มีความแตกต่างกันเป็นผลมาจากการศึกษา อบรม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ("สตรีแบกภาระสังคมไว้ครึ่งหนึ่ง" 2518 : 2-3)

จากเหตุผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้เพศชายและเพศหญิงมีสถานภาพและบทบาททางสังคมไม่แตกต่างกัน ประกอบกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาในครั้งนี้ก็กล่าวได้ว่าแทบจะไม่มี ความแตกต่างกันทางด้านสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่ได้รับ เพราะต่างก็เป็นนักเรียนในโรงเรียนมัธยมประเภทสหศึกษา ดังนั้นจึงอาจมีผลทำให้ไม่พบความแตกต่างระหว่างเพศในการศึกษา

ครั้งนี้

ในการวิจัยครั้งนี้ได้วิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมนอกเหนือจากสมมติฐานที่ตั้งไว้ตั้งแต่ตารางที่ 10 ในบทที่ 3 เป็นต้นไป ซึ่ง ข้อมูลที่ได้มาสามารถวิเคราะห์เพิ่มเติมเพื่อให้ได้ ความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น ได้แก่ตัวแปรเกี่ยวกับความชอบที่เปลี่ยนไปต่อของที่ไม่ได้รับ และความชอบที่เปลี่ยนไปต่อของที่ได้รับ ผู้วิจัยต้องการจะตรวจสอบว่าทฤษฎีสามารถอธิบายใน ส่วนรายละเอียดที่นำมาวิเคราะห์เพิ่มเติมได้หรือไม่ สำหรับตัวแปรความชอบที่เปลี่ยนไปต่อของที่ไม่ได้รับนั้น ปรากฏว่าทั้งในนักเรียนชายและนักเรียนหญิงทฤษฎีการต่อต้านทางจิตสามารถอธิบายได้สอดคล้องกันทั้งสองเพศในเงื่อนไขลิครอนเสรีภาพโดยบุคคล นั่นคือนักเรียนในเงื่อนไขลิครอนโดยบุคคลเพิ่มความชอบต่อของที่ไม่ได้รับมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขลิครอนโดยสถานการณ์ และเงื่อนไขควบคุมอย่างมีนัยสำคัญซึ่งเป็นการสนับสนุนสมมติฐานข้อที่ 1 ดังที่อภิปรายไว้ข้างต้น

ในการศึกษาที่ผ่านมาและผลงานวิจัยจะเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มว่าเมื่อจัดเงื่อนไขการทดลองให้มีการลึกรอนเสรีภาพมากกว่าอีกเงื่อนไขหนึ่งก็จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตมากกว่า พร้อมทั้งประเมินของที่ไม่ได้หรือต้องห้ามว่าชอบเพิ่มขึ้นมากกว่าอีกในเงื่อนไขหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามเท่าที่ผู้วิจัยได้พบทวนงานวิจัยยังไม่พบงานวิจัยเรื่องใดได้วิเคราะห์ข้อมูลหรือแสดงให้เห็นว่าเมื่อวิเคราะห์ภายในแต่ละเงื่อนไขการทดลองแล้วจะสนับสนุนทฤษฎีหรือไม่ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของคะแนนความชอบต่อของที่ไม่ได้รับในการประเมินครั้งแรกและครั้งหลัง ปรากฏว่าในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคลนักเรียนเพิ่มความชอบต่อของที่ไม่ได้รับมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ นั่นคือนักเรียนเกิดการต่อต้านทางจิตและแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ออกมาในลักษณะที่ประเมินของที่ไม่ได้รับในแง่ชอบมากขึ้นกว่าเดิม เมื่อผู้ช่วยผู้ทดลองบอกว่าจะเก็บของอีกชิ้นหนึ่งไว้เองก็เหมือนกับการห้าม ซึ่งจะทำให้ให้นักเรียนคิดว่าของนั้นอาจดีกว่าของที่ได้รับมาจึงประเมินว่าชอบเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ได้วิเคราะห์ตัวแปรความชอบที่เปลี่ยนไปต่อของที่ได้รับ ผลปรากฏว่านักเรียนชายจะลดความชอบลง ส่วนนักเรียนหญิงกลับเพิ่มความชอบขึ้นในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคล ซึ่งผลที่พบนี้ทฤษฎียังคงอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเพศชายได้ กล่าวคือในเงื่อนไขในตอนแรกนักเรียนรับรู้ว่ามีเสรีภาพที่จะเลือกและมีอิสระในการตัดสินใจด้วยตัวเอง แต่ผู้ช่วยผู้ทดลองให้ของชิ้นหนึ่งแก่เขา และเก็บอีกชิ้นหนึ่งไว้ นักเรียนจะรับรู้ว่าคุณสูญเสียเสรีภาพที่จะทำตามที่ต้องการกันก็จะได้เลือก การที่ผู้ช่วยผู้ทดลองเป็นผู้กำหนดให้รับของไปเลยก็เปรียบเหมือนการบังคับทำให้นักเรียนรู้สึกว่าคุณคุกคามเสรีภาพในการตัดสินใจ ซึ่งส่งผลให้นักเรียนไม่ประทับใจของที่ได้ จึงลดความชอบต่อของที่ได้ลง (Brehm and Sensenig 1977 : 706) แต่เมื่อพิจารณาผลการทดลองในนักเรียนหญิงกลับพบว่าเพิ่มความชอบต่อของที่ได้ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ไม่เป็นไปตามทฤษฎี แต่อย่างไรก็ตามในการวิจัยแต่ละครั้งที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรที่เป็นภาวะสันนิษฐาน อาจจะมีปรากฏการณ์ที่ทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีเดียวจะอธิบายได้ครอบคลุมยากซึ่งอาจจะ เป็นเพราะพฤติกรรมทางสังคมบางอย่างเกิดขึ้นมาจากหลายสาเหตุก็ได้ ดังนั้นผลการวิจัยครั้งนี้อาจจะต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมว่าทำไมถึงเป็นเช่นนั้น ซึ่งอาจจะ เป็นข้อความรู้ที่จะกระตุ้นให้ศึกษาเพิ่มเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านี้เพิ่มขึ้น เมื่อพิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นก็อาจจะอธิบายได้ว่านักเรียนหญิงเกิดปรากฏการณ์แบบมะนาวหวาน (Sweet Lemon) ขึ้นได้กล่าวคือเมื่อนักเรียนรับรู้ว่ามีของ 2 ชิ้น แต่ชิ้นหนึ่งผู้ให้จะเก็บไว้เองก็ไม่ให้แก่เขา และให้อีกชิ้นหนึ่งก็อาจคิดว่าของที่ได้มาก็ดีแล้วดีกว่าของที่ไม่ได้ จึงเกิดกลไกป้องกันตนเองขึ้น

นอกจากนี้จากการวิเคราะห์ภายในเงื่อนไขทดลองแต่ละเงื่อนไขดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังมีข้อค้นพบอีกประเด็นหนึ่งที่เป็นที่น่าสนใจในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือนักเรียนในเงื่อนไขควบคุมเพิ่มความชอบต่อของที่ได้รับมากขึ้น ปรากฏการณ์นี้จะอธิบายเช่นเดียวกับเงื่อนไขลีดรอนเสรีภาพ โดยบุคคลไม่ได้ เพราะในเงื่อนไขนี้นักเรียนไม่ถูกลีดรอนหรือคุกคามใด ๆ เลย ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะตัดสินใจอย่างไรก็ได้ และจากข้อมูลจากผู้ช่วยผู้ทดลองบันทึกการเลือกของนักเรียนในเงื่อนไขนี้พบว่า นักเรียนเลือกของอันดับ 3 จำนวน 26 คน และเลือกอันดับ 4 จำนวน 4 คน ซึ่งในการให้ตัดสินใจเลือกนักเรียนเลือกอันดับ 3 ซึ่งชอบมากกว่าอันดับ 4 อยู่แล้วและเพิ่มความชอบต่อของที่เลือกเพิ่มขึ้นเมื่อให้มีการประเมินใหม่ ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่านักเรียนในเงื่อนไขควบคุมจะต้องเกิดกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นในด้านความคิดความรู้สึกต่อการตัดสินใจเลือก นอกจากนี้เงื่อนไขควบคุมในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดขึ้นโดยมีความแตกต่างจากงานวิจัยที่ศึกษาในลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลือก การตัดสินใจ ได้มีผู้ศึกษากันบ้างและก็ยังไม่สามารถสรุปผลลงไปได้ว่า กระบวนการก่อนการตัดสินใจเลือก และการเลือกแล้วให้ประเมินการเลือกนั้น ๆ และการตัดสินใจเมื่อเวลาผ่านไปไม่เท่ากัน จะส่งผลอย่างไรบ้าง แต่ก็มีผู้วิจัยคือ Linder and Crane (1970 : 258-264) พบว่า การประเมินระหว่างทางเลือก 2 อย่าง จะประเมินว่ามีความแตกต่างมากขึ้นตามเวลาที่ให้บุคคลรับรู้ผ่านไปนานขึ้นก่อนการตัดสินใจ และพบว่าในกระบวนการก่อนการตัดสินใจนั้นถ้าให้ลงมือเลือกทันทีทันใด จะทำให้บุคคลประเมินการเลือกแตกต่างกันน้อย นอกจากนี้ Wicklund (1970 : 8-17) ได้เสนอแนะว่าการที่เสนอให้บุคคลเลือกระหว่างของ 2 อย่างโดยสิ่งที่เสนอนั้นทำให้เขารู้ว่า น่าดึงดูดมากกว่า อีกอย่างหนึ่งจะเป็นผลไปคุกคามเสรีภาพในการจะเลือกของที่น่าดึงดูดน้อยกว่า สภาวะเช่นนี้ทำให้บุคคลพยายามนำเสรีภาพคืนมาคือจะเพิ่มความชอบต่อสิ่งที่น่าดึงดูดน้อยกว่าในทางเพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับของที่น่าดึงดูดมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามผลการวิจัยของ Brounstein, Ostrone and Mill (1977 : 1967-1967) พบว่า ทฤษฎีการต่อต้านทางจิตจะทำนายได้สอดคล้องในสภาพการณ์ที่มีผู้อื่นรับรู้การประเมินในครั้งนั้นด้วยเท่านั้น ซึ่งที่กล่าวมาแต่ละงานวิจัยก็จัดเงื่อนไขแตกต่างไปจากเงื่อนไขควบคุมครั้งนี้ จึงไม่อาจอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในเงื่อนไขควบคุมได้ แต่อย่างไรก็ตามยังคงชี้ให้เห็นประเด็นที่ว่าเมื่อบุคคลต้องเลือก ต้องตัดสินใจ และประเมินของ 2 อย่าง อาจจะมีตัวแปรอีกหลายตัวแปรที่เกิดขึ้นในระดับจิตใจของบุคคล เช่นในการศึกษาค้นคว้านี้นักเรียนในกลุ่มควบคุมเป็น

นักเรียนที่ชอบของอันดับ 3 มากกว่าอันดับ 4 อยู่แล้วก่อนการตัดสินใจ เมื่อเปิดโอกาสให้เลือกจริง ๆ ก็เลือกโดยใช้หลักการความพึงพอใจ จากนั้นก็อาจจะเกิดความรู้สึกดีใจและมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของเมื่อให้ประเมินใหม่อีกครั้งเลยเพิ่มความชอบขึ้น

กล่าวโดยสรุปสำหรับการวิจัยครั้งนี้ก็อาจจะพอล่าวได้ว่าเมื่อนักเรียนถูกบุคคลอื่นลิดรอนเสรีภาพโดยห้ามหรือขัดขวางการกระทำพฤติกรรมตามที่ตกลงสัญญากันในการเลือกของ 2 อย่าง จะเกิดความรู้สึกชอบของตนเองไม่ได้มากขึ้น แต่สำหรับของที่ได้รับนั้นยังไม่สามารถสรุปได้ชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยโดยรวมที่ศึกษาตามคำนิยามการต่อต้านทางจิตก็เกิดขึ้นในเงื่อนไขลิดรอนโดยบุคคลมากกว่าเงื่อนไขอื่นอย่างเห็นได้ชัด

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติมทำให้การศึกษาต่อไปเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ต้องตระหนักเพิ่มมากขึ้น เพราะว่าทฤษฎีมีลักษณะเชิงสัมพันธ์ ตัวแปรที่เกินขีดที่จะก่อให้เกิดการต่อต้านทางจิตและผลที่เกิดตามมาจึงไม่สามารถอธิบายได้ครอบคลุม ซึ่งปัญหานี้จะเป็นปัญหาสำหรับผู้ที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตัวแปรที่เป็นภาวะสันนิษฐาน เพราะการอนุมานตัวแปรเหล่านั้นยังมีขีดจำกัดในทางปฏิบัติอยู่มาก แต่อย่างน้อยที่สุดก็พอจะทำให้ทราบว่าในเด็กมัธยมศึกษาปีที่ 1 เกิดการต่อต้านทางจิตขึ้นเมื่อเขารับรู้ว่าคุณคนอื่นตั้งใจจะขัดขวาง ห้าม หรือคุกคามพฤติกรรมที่เขาคิดว่าเขาสามารถจะทำได้ ซึ่งจะยังประโยชน์ในแง่การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งทำให้ตระหนักถึงแหล่งกำเนิดของพฤติกรรมที่อาจจะส่งผลในแง่ที่ผู้กระทำไม่คาดคิดได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย